

Dorota Suska

(Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy

im. Jana Długosza, Częstochowa,

e-mail: d.suska@ujd.edu.pl)

ORCID: 0000-0001-9978-5116

KATEGORIA PRASOWOŚCI I JEJ WYKŁADNIKI W OSIEMNASTOWIECZNYCH GAZETKACH RĘKOPIŚMIENNYCH JĘDRZEJA KITOWICZA

WSTĘP

Osiemnastowieczny system przekazu informacji, ukształtowany w okresie Rzeczypospolitej szlacheckiej XVI–XVIII wieku, tworzyły dwa obiegi: oficjalny, reprezentowany przez licencjonowane gazety drukowane, oraz nieoficjalny, obejmujący druki ulotne, korespondencję o charakterze prywatnym, kolportaż odpisów i gazety rękopiśmienne [Maliszewski 2001, 29]. W rozwoju form informacyjnych (prasowych) istotną rolę odegrały rękopiśmienne gazetki, dla których podstawą był list – najpierw jako forma genologiczna, a następnie jako środek przekazu.¹ Rozkwit tego rodzaju tekstów niefikcyjnych przypada na wiek XVIII. Gazety rękopiśmienne funkcjonalnie uzupełniały wówczas przestrzeń informacji zmonopolizowaną przez jeden tytuł prasowy, poddawany ostrej cenzurze i autocenzurze – „Gazetę Warszawską”; zawierały bardziej poufne, wyczerpujące wiadomości o wydarzeniach krajowych i zagranicznych, stąd też były atrakcyjne nawet dla stałych czytelników prasy drukowanej [Kaleta 1972, 7]. Sprzyjała też rozwojowi gazetek pisanych kultura literacka i charakter piśmiennictwa od II połowy XVII do połowy XVIII wieku: to „epoka rękopisów”, pamiętnikarstwa, epistolografii – również tej, która przekazywała informację publiczną [Maliszewski 2001, 44; Siuciak 2013, 353–354]. Dodatkowo zapotrzebowanie na wiadomości spoza głównego, ocenzurowanego nurtu prasowego wytwarzała dynamiczna sytuacja polityczna; magnateria, wyższe duchowieństwo, zamożniejsza szlachta za pośrednictwem zaufanych (i opłacanych) korespondentów starała się uzyskać dostęp do informacji, które pozwalały włączać się w ważne wydarzenia, walkę o władzę, zakulisową politykę.

¹ W literaturze przedmiotu, głównie poświęconej rozwojowi prasy [np.: Kaleta 1972; Maliszewski 1990; Zawadzki 2002], używa się też innych nazw: gazety pisane, listy z nowinami, listy-gazetki pisane, listy-gazetki.

LINGWISTYCZNY WYMIAR PRASOWOŚCI LISTÓW–GAZETEK JĘDRZEJA KITOWICZA

W wymiarze komunikacyjnym osiemnastowieczne gazety rękopiśmienne osiągają taki stopień prasowości, który pozwala je uznać za rodzaj gazety, za część obiegu informacyjnego. Kategoria prasowości łączy się ze sposobami autonomizowania się listów z nowinami i uzyskiwania przez nie statusu wiarygodnego przekazu informacyjnego / formy prasowej, dla której list pozostaje jedynie środkiem przekazu.² Stopień prasowości listów-gazetek wyznaczałoby zatem usytuowanie ich reprezentacji tekstowych na skali: tekst epistolograficzny (genologiczny pierwowzór) – teksty prasowe.³ Tak rozumiana – wektorowo – prasowość możliwa jest do rekonstruowania w badaniach lingwistycznych (sprofilowanych komunikacyjnie i genologicznie), znajduje bowiem wykładniki na poziomie strukturalnym, stylistycznym, pragmatycznym, kognitywnym reprezentacji tekstowych gazetek pisanych [zgodnie z ujęciem Wojtak 2004, 11–28].

Przedmiotem analizy jest zbiór 99 listów-gazetek z lat 1771–1776 autorstwa Jędrzeja Kitowicza adresowanych do sekretarza wielkiego koronnego Michała Lipskiego. Opublikowane zostały w roku 2017 z przechowywanych w Bibliotece Polskiej w Paryżu autografów pisarza.⁴

Gazetki Jędrzeja Kitowicza, nazywane przez badaczy dorobku pisarza jego „trzecim dziełem” [Matuszewska 1999], są dla osiemnastowiecznego gazeciarstwa rękopiśmiennego z wielu powodów reprezentatywne. Pisarz doskonale odpowiadał sylwetce korespondenta: cechował go zmysł obserwacji świata, umiejętność literackiego „zatrzymywania w kadrze” specyfiki ówczesnego społeczeństwa, sprawność i kreatywność językowa [Bizior 2012a, 2012b, 29–38]. Nie bez znaczenia była niezwykła mobilność Kitowicza, wchodzenie w różne środowiska, co ułatwiało nawiązywanie przydatnych kontaktów, poszerzało perspektywę poznawczą: m.in. był czynnym wojskowym przemierzającym się po kraju wraz z konfederacją barską, sekretarzem, duchownym. Warto także podkreślić świadomość komunikacyjną autora (świadomość odrębnego statusu listów-gazetek); w pierwszym liście do Michała Lipskiego zapowiada korespondencję, która dotyczyć będzie *publicznych wiadomości, nowin* [K 81], a w treści listów ten rodzaj korespondencyjnego przekazu informacji nazywa *gazetami, gazetkami*.

² Na tym etapie praktyki komunikacyjnej, w XVIII wieku, istniała z jednej strony społeczna świadomość związku genetycznego gazety z listem, z drugiej zaś zaznaczały się już w tekstach poszczególnych nowiniarzy wyraźne cechy różniące list prywatny i list-gazetkę [Kaleta 1972, 8–9].

³ Przyjmuje, że chodzi najogólniej o tekst prasowy z dominantą informacyjną lub publicystyczną (cel analiz i ich wstępny charakter nie wymaga odniesienia do cech poszczególnych gatunków prasowych).

⁴ Zob. **Źródła**. W opisie cytowanych dalej przykładów używany jest skrót K i numer strony.

Niezwykłe wartościowy zbiór rękopiśmiennych gazetek J. Kitowicza nie był dotychczas poddawany oglądowi lingwistycznemu. Przedstawiane dalej językowo-tekstowe analizy listów–gazetek zmierzają do opisu rudymენტarnych wykładników ich prasowości na poziomie strukturalnym i pragmatycznym.⁵

RAMA TEKSTOWA LISTÓW–GAZETEK

Pierwszorzędnym wykładnikiem prasowości omawianych listów–gazetek jest rama tekstowa odróżniająca je od listów prywatnych oraz kształtująca swoiste relacje nadawczo-odbiorcze. Gazetki wychodziły (mogły wychodzić) poza odbiorcę indywidualnego – osobę, do której adresowany był list i trafiały w postaci kopii, przekazów słownych do szerszego, nie-dookreślonego obiorcy;⁶ tworzyły w ten sposób istotne w rozwoju komunikacji społecznej kręgi komunikacyjne oparte na „wielkich” i „małych” sąsiedztwach, czyli magnaterii i jej klientach szlacheckich [Maliszewski 2001, 35–36]. Pochodną tego rodzaju „umasowienia” korespondencyjnej informacji był brak spersonalizowanej, grzecznościowej formuły początkowej i finalnej listu oraz obecność prasowego nagłówka.

Nagłówek listów–gazetek sygnalizował – jako substytut tytułu periodyku – typ przekazu, pełnił także funkcję deskryptywną i delimitacyjną: zapowiadał cały tekst jednego listu, na który składał się ciąg mniejszych jednostek informacji, które już nie były odrębnie tytułowane (w przeciwieństwie do gazet drukowanych). Dla określenia stopnia prasowości badanych listów istotne są przede wszystkim schematy nagłówków i ich komponenty leksykalne.

Najwyższą frekwencją odznacza się schemat **nowiny + data**, z fakultatywną lokalizacją (miejscem, którego dotyczą wiadomości lub/i skąd autor czerpał wiadomości):

Nowiny, de die 26 [Novem]bris 1772 [K 111]
Nowiny Warszawskie, de die 30 [Octo]bris 1771 [K 82]
Nowiny Warszawskie, de die 9 Februarii 1774 [K 198]
Nowiny, de die 23 [Septem]bris 1773 z Warszawy [K 164]

⁵ Komunikacyjno-kulturowy fenomen gazet rękopiśmiennych (dostępnych w znacznej liczbie w zbiorach bibliotecznych Ossolineum, Biblioteki Czartoryskich, Archiwum Radziwiłłów, Biblioteki w Kórniku i in.) właściwie pomijano dotąd w badaniach językoznawczych; wątek gazeciarstwa pisanego pojawiał się rzadko, jedynie przy okazji analiz genologicznych i komunikacyjnych gazet drukowanych [Wolińska 1987; Dawidziak-Kładoczna 2011; Gorzelana 2015; Siuciak 2013] lub jako materiał do badań historycznojęzykowych [Zawilska 2007].

⁶ W niektórych gazetkach J. Kitowicz prosi M. Lipskiego, aby pewne treści polityczne, których ujawnienie mogłoby mu zaszkodzić, zachował tylko do swojej wiadomości: „(...) i ja też nie piszę inaczej, tylko pod sekretem, i proszę to nikomu nie powiadać, tylko pod sekretem” [K 111].

Nowiny, de die Aprilis 1775 w Warszawie [K 300]
 Nowiny z różnych stron, de die 12 [Septem]bris 1773 [K 162]
 Nowiny, de die 9 Januarii 1776 z Kalisza [K 319]
 Nowiny, de die Februarii 1776 z Wolborza [K 321]
 Nowiny, de die 15 [Septem]bris 1776 w B. [K 363]

Znacznie rzadziej w analizowanym zbiorze występuje nagłówek o schemacie **wiadomości + miejsce + data**:

Wiadomości z Warszawy, die 15 Jan[uarii] 1772 [K 84]
 Wiadomości, de die 19 Julij 1773 [K 148]
 Wiadomości różne, de die 22 Jan[uarii] 1774 [K 193]

W kilku jedynie listach–gazetkach tytuł ma postać: **data + miejsce, skąd pochodzi informacja** (taki szablon nagłówka był typowy dla ówczesnych gazet drukowanych, w których zapowiadał poszczególne wiadomości prasowe):

[D]ie Julii 1774 spod Piotrkowa [K 263]
 Z Warszawy, die 26 [Decem]bris 1773 [K 182]

Komponenty leksykalne nagłówek o najwyższej frekwencji w badanym zbiorze – *nowiny*, *wiadomość* – były w wieku XVI–XVII określeniami gatunkującymi, które łączono z informacyjnym typem tekstu; występowały też w tytułach ulotnych tekstów rękopiśmiennych i drukowanych, pełniąc w nich funkcję identyfikacyjną [Siuciak 2015, 329–331]. W wymiarze pragmatycznym, z punktu widzenia odbiorcy listów–gazetek, w sposób oczywisty ułatwiały zatem odczytanie ich statusu i profilowały niefikcyjny odbiór przekazywanych w listach treści. Obligatoryjne datowanie w nagłówkach gazetek można postrzegać natomiast jako pozostałość ich epistolarnej genezy, a zarazem sygnał periodyczności.

ARCHITEKTONIKA TREŚCI LISTÓW–GAZETEK

Wysoki stopień prasowości analizowanych gazetek łączy się w głównej mierze z ich aspektem strukturalnym, z architekturą treści: mechanizmami porządkowania i kompozycji treści poszczególnych listów.

Funkcję strukturyzującą, wydzielającą kolejne, mniejsze sekwencje informacyjne, pełnią w omawianych gazetkach akapity i akapity punktowane (z użyciem łacińskich liczebników porządkowych). W ogólności taki układ treści poszczególnych gazetek: podział na mniejsze jednostki tekstowe informacyjne, nawiązuje do prasy drukowanej (tyle tylko, że w drukowanych periodykach nie stosowano punktowania). Powtarzalna struktura korpusu listów–gazetek J. Kitowicza różni je od dowolnej w układzie treści, dygresyjnej narracji listów prywatnych, a dyscyplina

autora w zakresie kompozycji poszczególnych gazetek wyróżnia je też – poziomem warsztatu zbliżonym do autorów prasy drukowanej – na tle innych osiemnastowiecznych twórców gazetek pisanych.⁷

W gazetach drukowanych schematyczne tytuły (najczęściej data i miejsce, skąd pochodziły wiadomości) zapowiadały kolejne, równie schematyczne i lakoniczne jednostki, aktualizujące wzorzec wiadomości prasowej [Siuciak 2013, 355–357]. U J. Kitowicza także pojawiają się listy w postaci serii krótkich wiadomości / wzmianek, choć nie ma ich wiele. Lakoniczność formalna łączy się w nich z treściową, z ograniczaniem do podstawowych faktów (często w formule odpowiedzi na pytania typowe dla prasowego tekstu informacyjnego: kto, co, gdzie, kiedy), pomijaniem szerszego tła, np.:

1 mo. Delegacja warszawska robi się powoli. Znowu teraz ma być zalimitowana *ad Aprilem*.

Consilium permanens, mówią, że już podpisane. (...)

5to. Król jm. pruski zapadł był na paraliż w częściach głowy i twarzy, ale za staraniem przednich swoich lekarzy już jest niego uzdrowiony. Szwankuje tylko na słuchu w jednym uchu i na szczęce spodniej, która się mu ustawicznie rucha (...) [K 196].

Korpus omawianych listów–gazetek składa się jednak nie tylko z krótkich wiadomości, ale znacznie częściej obejmuje obszerniejsze jednostki prezentujące tok przyczynowo-skutkowy, przebieg działań w czasie, tło wydarzeń, wiele szczegółów, ocen, co zbliża je do publicystyki. Towarzyszą im tekstowe oraz stylistyczne / retoryczne wykładniki publicystyczności (rozumianej jako informowanie połączone z komentowaniem, interpretowaniem, wywieraniem wpływu na odbiorcę), np. wyodrębnione cudzysłowem przytoczenia, pytania retoryczne, anegdoty.⁸

J.o. książę biskup krakowski tymi czasy odebrał list z Rzymu od Ojca Ś[więtego], z którego osnowy dostaje nam się tyle wiadomości, iż Ojciec Ś[więty], ciesząc strapiony umysł nieszczęśliwościami Ojczyzny swojej tego senatora i biskupa, ten sens wyraża: „nie turbujcie się, wy Polacy. Pożar ucisków, który się na was zaczął, na was się nie skończy, ale gdzie indziej. Miejcie nadzieję w dobrym Bogu, wasza Polska będzie cała”. A gdy tak głowa Kościoła wojującego koniekturuje (przepowiada, przypuszcza), któż nadziei pełen nie będzie? (...) [K 159].

⁷ Wskazuje na to pobieżny nawet ogląd listów–gazetek Teodora Ostrowskiego zawartych w zbiorze *Poufne wieści z oświeconej Warszawy. Gazetki pisane z roku 1782*, oprac. i wstępem opatrzył R. Kaleta, Wrocław–Warszawa–Kraków 1972.

⁸ Tekstowe sygnały publicystyczności w gazetkach J. Kitowicza są o tyle istotne, że w prasie drukowanej do lat 80. XVIII w. próby oddziaływania na odbiorcę wiązały się głównie z przemilczaniem jednych faktów i eksponowaniem innych.

PAKT FAKTOGRAFICZNY

„Pakt faktograficzny”, jedno z najważniejszych kryteriów odróżniających przekazy medialne od innych, jest swego rodzaju umową z odbiorcą, która zobowiązuje autora do tego, żeby tekst spełniał m.in. warunek wierności przedstawianym faktom [Bauer 2008, 258]. W praktyce sprowadza się to do starań nadawcy, aby przekaz uczynić obiektywnym i dążyć do przedstawiania stanu faktycznego. W tym kontekście funkcję rudymenarnych wykładników prasowości analizowanych listów–gazetek pełnią obecne w nich rozmaite sposoby kształtowania obiektywnej i rzetelnej informacji: uwydatnianie cech poznawczych (uściślanie nazw, dat, danych liczbowych), używanie nazw własnych w funkcji prymarnej, jako bezstronnych komponentów poznawczych, a przede wszystkim precyzowanie źródeł pozyskiwania informacji.

Dbalność o podawanie źródeł cechowała w XVIII w. autorów wiadomości drukowanych, ale były one zwykle ograniczone do wskazania gazet obcych. J. Kitowicz znacznie poszerzył **zbiór sygnałów źródłowych**, ponieważ korzystał z wielu źródeł bezpośrednich (mówionych), w mniejszym stopniu z gazet drukowanych.⁹

Dzisiejszą pocztą żadnej wiadomości nie udziela nam Warszawa Słyszmy o niej z daleka, że jest napełniona wojskami trzech sprzymierzonych potencji (...)

Z Krakowa pewna niezawodną o księciu biskupie krakowskim **mamy wiadomość** [K141].

Słuchać jakoby dwór berliński, francuski, szwedzki i Porta Ottomańska między sobą, a z drugiej strony cesarz z Moskwą ściśle, na jaki koniec, **jeszcze nie wiadomo**, zawarli przymierze.

O tym pełno w Warszawie, że Turcy de recenti (niedawno wygrali z Moskwą znaczną batalię) (...) [K 151].

Z Warszawy za rzecz pewna donoszą, że poseł cesarski na sesji delegacyjnej usilnie nalegał u posłów naszych o podpisanie podziału Polski (...) [K 154].

W gazecie francuskiej pisze, iż dwór wersalski donosi dworowi londyńskiemu, jako dłużej obojętnym okiem nie chce patrzeć na wojnę turecką z Moskwą [K 228–229].

Gazeciarski cudzoziemski napisał w publicznej gazecie, że j.w. ksiądz biskup kujawski protestował się przeciwko niedawno zesłej Radzie Senatu (...) [K 112].

Nowiny pisane donoszą, że Dania przyjęła pod Kopenhagą okręty moskiewskie (...) [K 153].

Kurier Warszawski donosi, że już nieomylnie podział kraju od ichm. delegatów favore dworów wiedeńskiego i petersburskiego jest podpisany (...) [162].

⁹ W jednym z listów wyjaśniał M. Lipskiemu: „Wiadomości, które publiczna głosi gazeta nie cytuję, bo rozumiem, że J.W. pan trzyma korespondencję publiczną” [K 102].

Nadmieniła nam gazeta tego tygodniowa, że poseł francuski jw. p. Durant czeka z audiencją (...) [K 313].

Nadeszła na dniu onegdajszym do Warszawy prywatna znajdująca wiadomość, że Turcy po tej stronie Dunaju nowe znaczne nad Moskwą otrzymali zwycięstwo (...).

Z tej ze samej ręki odebraliśmy upewnienie, przez kuriera przechodzącego z Wiednia do Warszawy potwierdzone, że partia buntownicza w Moskwie w wzroście i szczęściu swoim nie ustaje (...) [K 201].

Pewny jegomość z wieluńskiego do Warszawy przyjeżdżający doniósł nam, że się wkrótce do Działoszyna Prusaków spodziewają (...) [K 222].

Miernikiem kompetencji autora staje się nie tylko umiejętność korzystania ze źródeł alternatywnych – podawał on szereg informacji, zanim te ukazywały się w gazetach drukowanych [Ciesielski 2017, 49], ale też umiejętność wytwarzania pewnej hierarchii wiarygodności treści: wskazywanie na stopień pewności, jaka się z pozyskaniem określonej informacji wiązała, na możliwość (lub nie) jej zweryfikowania na podstawie innych źródeł. Także i te zabiegi traktować należy jako sposób wzmacniania prawdziwości przekazu:

Te wszystkie pięć punktów z góry **są tak jasno prawdziwe, że im można wierzyć i w dzień, i w nocy. Komunikowane są albowiem z najwierniejszych rąk i już wszelkie powątpiewanie o nich ustało** [K 196].

Nieomylna jest rzecz, że j.w. pan hetman w[ielki] W[ielkiego] Ks[ię]stwa Lit[ewskiego] przez nieostrożność od błot, które miał za nieprzebyte, będąc z tyłu od nieprzyjaciela napadnionym i rozpędzonym, rejterował się do Królewca (...).

Była tu pogłoska, jakoby pod Krakowem mediis proietis obrany był królem polskim pretendent angielski, **ale to non verifacas** [niemożliwe do zweryfikowania DS] [K 82–83].

I to też ma być prawda, że j.w. pan Krasieński, marszałek generalny konfederacji, już stanął w Generalności (...) [K 85].

Między duchownymi tutejszemi zagęściła się wieść, nigdzie więcej niesłyszana, jakoby wyszła bulla (...) [K 312].

Pewna i niewątpliwa jest wiadomość z Dubna i Łucka, że w tych miastach pod ręką robią konfederację królewską przeciwko Turkowi (...) [K 207].

Prasowość listów–gazetek, jako pochodną wspomnianych wyżej **sygnałów uwiarygodnienia informacji**, potęguje dodatkowo przyjęta przez J. Kitowicza strategia wprowadzania do gazetek treści niepewnych, trudnych do zweryfikowania. Stosował mianowicie autor nieobce współczesnej prasie podejście „newsowe”: podawał informację niepotwierdzoną, zasłyszana, niepewną (o czym wprost informował) wtedy, gdy miała ona szczególną wagę, rangę polityczną, gdy istotna była jej aktualność. Wzmocnieniem opisywanej strategii było też stałe lokowanie niepewnych

treści w końcowych jednostkach informacyjnych listu–gazetki. Doskonały przykład stanowi pozyskana nieoficjalnie informacja o śmierci sułtana Mustafy III. J. Kitowicz umieszcza ją w gazetce z 13 lutego 1774 z asekuracyjnym komentarzem, a w następnej – z 20 lutego, przywołuje dodatkowe informacje z innego źródła, które mają uwiarygodnić news o śmierci sułtana:

Może to być bajka, ale i bajka póki nowa jest nowina, a za tym ma tu miejsce, choć ostatecznie, że sułtan turecki umarł [K 203].

Poniekąd **zdaje się prawdzić nowina za bajkę w przeszłym tygodniu do gazety przydana, że sułtan turecki umarł, ponieważ „Gazeta Warszawska” de die 17 [Decem]bris z Konstantynopola wydana, opisuje sułtana w ciężkiej puchlinie zostającego, z której nie tuszy mu długiego życia** [K 204].

Wypada jedynie dodać, że informacja okazała się prawdziwa: Mustafa III zmarł 21 stycznia 1774, a oficjalnie, w gazecie drukowanej, podano informację tydzień po Kitowiczu.

WNIOSKI

W listach–gazetkach Jędrzeja Kitowicza zauważalna jest obecność wielu wykładników prasowości, wprowadzanych świadomie, budujących status tekstu prasowego z dominantą informacyjną lub publicystyczną. Na prasowość omawianych gazetek wskazuje m.in. nagłówek, konsekwentna achitektonika treści, wzorowana na prasie drukowanej. Przede wszystkim podkreślić jednak należy budowanie „paktu faktograficznego”, z czym wiązała się obecność w gazetkach rozmaitych środków służących obiektywizacji przekazu i tworzeniu z niego wiarygodnego serwisu informacji (leksykalne sygnały źródłowe, uwiarygodniające). Swoistość gazetek, zbliżająca je do form prasowych, wynika w dużej mierze z warsztatu dziennikarskiego J. Kitowicza: był doskonałym *gatekeeperem*, rodzajem agencji informacyjnej skupiającej informacje żywe w opinii publicznej, a przy tym miał świadomość hierarchizowania treści ze względu na ich rangę i aktualność, co jest zaczątkiem komercjalizacji informacji.

Wstępne analizy zbioru listów–gazetek Jędrzeja Kitowicza, potwierdzające ich *quasi*-prasowy charakter, sygnalizują jednocześnie bardzo obiecującą perspektywę dalszych badań lingwistycznych, które by się koncentrowały na opisie obecnych w gazetkach form gatunkowych i kolekcji gatunków. Autor wprowadzał bowiem szereg oryginalnych rozwiązań, jeśli chodzi o ujęcie przekazu informacyjnego (stylistycznych, kognitywnych – ujawniających punkt widzenia, rozmaite kategorie dyskursywne, jak np. informacyjność / felietonowość / newsowość), podczas gdy w osiemnastowiecznej prasie drukowanej adaptowano najczęściej obcy model wiadomości prasowej, wzorowany na zagranicznej prasie,

dość schematyczny [Siuciak 2013, 365]. Omawiane gazetki mogłyby więc uzupełnić obraz kształtowania się form i gatunków prasowych na pewnym etapie rozwoju obiegu informacji, a także specjalizacji polszczyzny w określonych praktykach komunikacyjnych.

Źródła

T. Ciesielski, S. Górzyński, F. Wolański (oprac. i wyd.), *Korespondencja i gazetki rękopiśmienne Jędrzeja Kitowicza z lat 1771–1776*, Warszawa 2017.

Bibliografia

- Z. Bauer, *Gatunki dziennikarskie* [w:] Z. Bauer, E. Chudziński (red.), *Dziennikarstwo i świat mediów*, Kraków 2008, s. 255–280.
- R. Bizior, *O języku prozy Jędrzeja Kitowicza*, wyd. 2 rozszerz., Częstochowa 2012a.
- R. Bizior, „*Za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa*”. Językowy obraz obyczajowości czasów saskich utrwalony we frazeologizmach w „*Opisie obyczajów Jędrzeja Kitowicza* [w:] L. Mrověcová (red.), *Premie narodův slowiańskich VI*, Ostrawa 2012b, s. 29–38.
- M. Dawidziak-Kładoczna, *Osiemnastowieczny pierwowzór tabloidów na przykładzie „Kuriera Polskiego” i „Uprzywilejowanych Wiadomości z Cudzych Krajów”*, „*Oblicza Komunikacji*” 2011, 4, s. 239–250.
- J. Gorzelana, *Daj Boże Oświecenie w Polsce!. Określenia Boga w pierwszym roczniku czasopisma „Monitor”*, „*Filologia Polska. Roczniki Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego*” 2015, 1, s. 63–76.
- R. Kaleta, *Wstęp* [w:] Teodor Ostrowski, *Poufne wieści z Oświeczonej Warszawy. Gazetki pisane z roku 1782*, oprac. i wstępem opatrzył R. Kaleta, Wrocław-Warszawa-Kraków 1972, s. 1–36.
- K. Maliszewski, *Obraz świata i Rzeczypospolitej w polskich gazetach rękopiśmiennych z okresu późnego baroku. Studium z dziejów kształtowania się i rozpowszechniania sarmackich stereotypów wiedzy i informacji o „Theatrum mundi”*, Toruń 1990.
- K. Maliszewski, *Komunikacja społeczna w kulturze staropolskiej. Studia z dziejów kształtowania się form i treści społecznego przekazu w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Toruń 2001.
- P. Matuszewska, „*Trzecie dzieło*” Kitowicza. *Listy z nowinami i gazetki pisane z lat 1771–1776 w rękopisie Biblioteki Polskiej w Paryżu* [w:] też, *Gry z adresatem. Studia o poezji i epistolografii wieku Oświecenia*, Wrocław 1999, s. 183–195.
- M. Siuciak, *Kształtowanie się gatunku wiadomości prasowej w XVIII wieku* [w:] U. Sokólska (red.), *Tekst – akt mowy – gatunek wypowiedzi*, Białystok 2013, s. 351–367.
- M. Siuciak, *Problem kształtowania się gatunku a stabilizacja jego nazwy – na przykładzie wiadomości prasowej* [w:] D. Ostaszewska, J. Przyklenk (red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. 5: *Gatunek a granice*, Katowice 2015, s. 326–334.

- M. Wojtak, *Gatunki prasowe*, Lublin 2004.
O. Wolińska, *Język XIX-wiecznych wiadomości prasowych*, Katowice 1987.
K. Zawadzki, *Początki prasy polskiej. Gazety ulotne i seryjne XVI–XVIII wieku*, Warszawa 2002.
K. Zawilska, *Polszczyzna toruńskich gazet rękopiśmiennych z XVII i XVIII wieku. Wybrane zagadnienia*, Poznań 2007.

***The category of press nature and its exponents
in the 18th-century manuscripts of news-sheets by Jędrzej Kitowicz***

Summary

The communicative and cultural phenomenon of manuscripts of news-sheets (letters–news-sheets, hand-written news-sheets) is outside the mainstream linguistic research although their 18th-century representations could illustrate an important stage of the development of press forms and genres as well as specialisation of the Polish language in functional communication practices. The collection of the news-sheets by Jędrzej Kitowicz of the period 1771–1776 is representative for a correspondence-based unofficial circulation of information. Genologically and communicatively profiled analyses of the news-sheets have enabled a description of the main exponents of their press nature, i.e. the manners in which an epistolographic form autonomises and obtains the status of an informative form for which a letter is a mere means of communication. The press nature of the discussed news-sheets is signalised, among others, by a heading, consistent architecture of the content modelled on printed press, measures for objectivising the message and making it a reliable news service (lexical source signals, authenticating ones).

Keywords: press forms and genres – hand-written letters–news-sheets in the 18th c. – unofficial circulation of information – communication practice and specialisation – Jędrzej Kitowicz.

Trans. Monika Czarnecka